

Рецензії.

Іван Чернява: На сході — ми! Фільм прийдешнього. Вид. „Стрибожич“, Львів 1932. Стр. 198.

Історія філософії не знає 20-літнього філософа. Ні розум, ні досвід у тому віці ще не є настільки дозрілі, щоби можна інших навчати мудрости життя. Навіть сам Христос мав 30 років, коли став навчати.

Загальна нинішня світова катастрофа й тут вивертає світ до гори корінням. Молодцям, котрі щойно покинули гімназійну лавку, здається, що світ інакше виглядав би, якщо б люди слухали їхніх мудрощів. І накидуються такі молодці на менторів, а навіть на „месіїв“. Згори ясно, що такі „молоді мудрування“ мусять бути несферментовані, недоварені, хоч би автор і відзначався талантом. Світова катастрофа може багато перевернути, одначе людської природи не змінила і не змінить. Це, очевидно, під адресою Івана Черняви і його книжки.

„На сході — ми“ це ніби „воєнно-націоналістична українська євангелія“. Книжка вийшла би була поважнішою, якщо б не мала „євангелських“ претенсій. Її уклад „євангелський“: вступ, XII розділів оповідання, а по кожному розділі лекція життєвої мудрости в стилі євангелія: „Амінь, амінь кажу вам...“ Тема: прийдешня війна самостійної України проти Москви за Каспійське море. Гоговні особи: Микола Зорів, сотник української армії, поет, ніжна душа, що на смерть закоханий у гарній Дорі, українській шпигунці, одначе з опису більше виходить на верх її кокетерія і душа повії, ніж шпигунство. Дора, як і випадас шпигунці, перебрасалася через фронт до Москви до полковника Салнікова, де її бачимо в ролі його любовниці; тут вона й гине підчас зруйнування Москви, якого dokonують українські чудо-танки. Зорів утікає з українського фронту до Москви — до своєї коханої Дори. Тут приміщує його в своїх кімнатах гарна вуличниця Вера, з якою автор каже йому грішити, хоч перед тим Дора манила його до такого гріха, одначе автор казав Зоріву бути „скупарем... що зі свого скарбу ніколи не візьме ні шага“ (стр. 103). Зорів несподівано рятує Салнікова перед розбійниками, Сальніков із вдячності запрошує його до себе, а тут (другого дня) Зорів знаходить „свою“ Дору в обіймах Салнікова... Зорів поступенно тратить розум, Москва валиться від українських чудо-танків, Салніков утікає, Дора гине на очах Зоріва, Зоріва українське військо бере на Україну до закладу божевільних, а випущений відти, вже ніби як здоровий, Зорів кидається під залізницю... Так казав автор „очистити свою душу з провин“ (187) типові людини, якого автор не любить за його ніжність і марнування життя на дрібниці.

Зовсім інакше інженер Крукевич — ідеал автора.

Крукевич живе тільки для українського народу, а при тім він цинік, хижак у людському тілі, що знає жінку тільки „фір Гаус унд Гезундгайт“ (слова автора); ціле своє життя він по-

святив для видумання таких чудо-машин, котрі розвали би Москву. Плян йому вдається: смертельно хорий, він потиснув гудзики, машини пішли в рух, Москва валиться... Крукевич тріумфує і вмирає щойно по виголошенні патріотичної проповіді, яку навіть взяли на стяжку фонографу (в молоденьких авторів це завжди мусить „якраз так“ зложитися). Україна диктує Москві мир.

Потішаюче те, що молода наша генерація має такі смілі й великі мрії-апетити. Якщо латинська приповідка про відважну брехню каже, що „semper aliquid haeret“, то ще з більшим правом можна це віднести до відважних мрій. Авторів без сумніву треба признати письменницький талант. Одначе його молодий вік всюди вилазить з книжки „зеленню“. Його книжка хіба стільки має спорідненого з фільмом, що вона писана стилем, подібним до стилю написів на фільмах. Але ж не ті написи творять фільм, тільки черга подій, чого в книжці Черняви нема.

Ані Зорів, ані Крукевич не є представлені згідно з психологією дійсного життя.

Дезерція Зоріва психологічно неумотивована (яку ж надію міг Зорів мати, що віднайде шпигунку Дору в Москві та що це вийде йому й їй на добре?). А його утрата розуму по „інтересі“ з Верою це вже смішне! Взагалі сотник Зорів поводитьсь не як сотник, а як молоденький студент...

Не знаю такого типу винахідника, яким є Крукевич. Ані Ленін, ані Троцький, ані Сталін, ані Муссоліні не є винахідниками. Великі політичні діячі, ідеологи, завойовники, демагоги ніколи не були винахідниками. А Чернява сполучив у Крукевича одно й друге... бо молода душа так йому піддавала. Великі винахідники звичайно люди семейні, тихі, ніжні, аполітичні (нема в них ані часу на політикування, ані охоти до того). Життя складається з дивних, нерозумних контрастів. Про найбільшого ката в людській історії, яким був Дзержинський, кажуть, що він у семейному житті був ніжний як голуб. Студентська душа інакше (простолінійно, шабляново) уявляє собі дійсність: „коли дідько, то дідько наскрізь..?! Просто каригідні елюкубрації Черняви про жінки. Та щастя, що в устах такого молоденького автора вони виходять надто штучними і наївними. „Знаю тільки чесних жінок... Та знаю, що якби я занурився в їхнє минуле, вони не були би більше чесними в мене. Честь, дівочість, глибока душа — це все оперте на браку доказів“ (89). Прошу не забувати, що це пише 20-літній молодець! І описує тільки повії, Дору і Веру, в пікантних позиціях з такою насолодою, наче б цукорки ссав, хоч ніби він теоретично і засадничо (як його Крукевич) здалека тримає жінки від себе, „Фір Гаус унд Гезундгайт“, щоби цілий міг віддати себе на службу народу... Ось як зломив його дійсний життєвий контраст! „Фір Гаус унд Гезундгайт“ — молоденький автор певно хотів тим „пописатися“, що він це вчитав у якійсь німецькій книжці, одначе — неборака — не здає собі справи з того, куди ця засада веде. Вона гідна

тільки більшовиків (котрих він ненавидить), бо вбиває духа в людському пожитті, вбиває ту „лицарскість“, яку Липинський так гарно аналізує, ставлячи її як основну вимогу в державно-творчій психології.

Чернява апотеозує війну не тільки з огляду на її корисні наслідки для переможців, але навіть війну як війну. Чи є щось краще, маєстатичніше, як ця хвилина смертельної тиші, насичена по свої безмежні береги злорадним гнівом двох великих істот, двох безтямно ворожих народів?... Хвилина, коли криваві очі одних і других відається в себе позбавлені жаху, розуму й розсудку, налиті демонічним хотінням горючої істоти? Хотінням болючої розкоші на вид крові за кров?“ (119). Не знаю, чи ще хтось на світі написав такі слова — дійсно „позбавлені жаху, розуму й розсудку“, які могла подиктувати тільки молодеча зеленість. Дозрілі всякого рода макіявелісти захвалюють війну тільки як „*malum necessarium*“. Наш молоденький автор думає, що його слова змінять психозу людей в атаці, і пише: „Як брехали ці, що говорили про страх в атаці!.. Довкола лише викривлені злобою й ненавистю обличчя“ (77). Значить: брехали ті, що говорили про свої власні переживання в атаці, а Чернява правду пише, хоч він ще й на очі не бачив атаки...

А вже найбільше діраві й поломані, „зелено“ висказані й уложені є вершки евангельської науки Черняви“. Він апотеозує фізичну силу і брутальність. „Сила (добрий п'ястук) це найбільший апостол правди і науки“ (7). „Мудрець“, що голосить святість прав, негайно скаже щось противне, якщо почує на горлі руки атлета“ (7). Я думаю, що такий мудрець відповів би тут: скотина завсіди має „право“ нападати на безборонну людину...

„Вбивайте в собі об'яви ніжності як гадюку, бо, як що не вб'єте її, то вона вб'є вас“ (165). „Дошукуйтеся підступу й облуди зараз в починах якихнебудь ваших зносин з людьми, аби не було запізно“ (166).

„Не вірте ніколи в приятелів. Якщо помагає вам хтось, вишукуйте в тому ж часі найслабше місце під удар“ (196—197).

Зовсім іншу етику має Чернява для свого народу:

„Шануйте свій цілий Нарід і ставляйте його під небо. — Шануйте свою релігію і не ведіть з нею борні. Бо, якщо сто разів скинете її, сто разів верне“.

„Будьте словні, вірні, чесні, справедливі, держіться всіх точок етики, та — в себе, на спільній платформі народнього добра. Супроти інших поступайте так, як наказує вам звичайний інтерес“ (196).

Але ж це одно з одним на смерть воює! В кожному народі є різні партії, що ненавидять себе, і звичайних ворогів без числа. Якої ж етики мають вони придержуватися у взаїмному відношенні? Чи не мусить вийти з того „*bellum omnium in omnes*“? Як зможуть сини одного народу любити себе і щиро співпрацювати, коли автор каже їм убивати в собі всі зародки ніжності й приятельства...?

Не дивуюся правописним похибкам автора (genet. ненависті, кожній, понтоний замість понтонний і т. ін.) і деяким грубим польонізмам (ординарно, порядне стукання, пописуватися; тоскно — московізм), та дуже мене разять його студентські завваги як „дописки автора“ до собою змальованих сцен: „Найгірше!“ (63), „Хіба!“ (63), „я без алюзій“ (124) — це таке мудре, як прикрий студентський ляпсус: „Alea iacta sunt“ (60), замість „est“.

Автор заздалегідь зводить бій з критиками, кажучи між іншими: „Кому не подобається мій твір, хай мовчить“ (186). Це аж надто студентське! Автор повинен знати, що, хто не хоче, щоби люди говорили про нього, нехай не пхається між людей.

Чи його книжку молодь буде радо читати — сумніваюся. Вона для молоді замало цікава тай відстрашує своїми „євангельськими“ лекціями. Сам автор не хоче, щоби йому критики „солили розум“, а він своїми „критичними“ лекціями „солить розум“ усім — чого молодь також не любить. Я давав читати його книжку одному гімназистові з V. класи, а він мені її звернув по прочитанні кільканадцятьох сторінок: „нудне“ — сказав.

Шкода, що автор краще не використовує свого таланту. Що він його має, хай посвідчить хоч би тільки одна його, дуже гарно висловлена, думка:

„Все прирівнюйте суспільність до мяча. Як не покладете його, все буде верх і долина. Одначе хай не лежить ця долина в болоті“ (196). Та коли такі удатні місця порівнюю з невдатними, „студентськими“, як н. пр. „душа кожньої жінки є звичайно у всіх однакова“ (22), то сама тиснеться мені під перо наша народня приповідка:

„Не поривайся з мотикою на сонце!“

Нехай орел не відлітає від свого гнізда задалеко, доки йому повні пера не виростуть.

Г. Костельник.

Коли переглянете свою бібліотеку й запримітите недостачу в ній найновіших видань, то закупіть собі їх негайно

**в КНИГАРНІ „РІДНОЇ ШКОЛИ“
ЛЬВІВ, вул. СИКСТУСЬКА Ч. 20.**